

אליהו מיטום

המוטיב החלוצי בשירת ש. שלום

כּוֹס לִי מִיַּיִן הַיְצִירָה וְנַפְשִׁי בָּהּ תִּמְלֵא וְתִשְׁכֹּר.
 שִׁיר לִי עַל אֹךְ הָאָדָם הַנֶּרְדָּם בְּגוֹרֵל הַכּוֹפֵת,
 בְּקָר וְעָרֵב אֶשָּׂא תְּפִילָּתִי לְשֹׁעַה הַנֶּרְצִית,
 לְנַעַר עוֹלָמוֹ מִן הַסֶּתֶם וְלִתְלוֹת בּוֹ רֶצוֹן לְמָאוֹר

ש. שלום ("חנינא בני")

החלוציות לגבי ש. שלום הריהי לא סתם בניין ותקומה וחבלי־גאולה, שעליהם הוא שר בכל גילוייהם השונים; היא — החזון, בו "יקום עולם במלכות שדי". האידיאל שלו; חנינא, דמות האדם מִיִּשְׂרָאֵל, העומד לצמוח מקרקע המולדת המחודשת, כליל־תפארת האנוש, השומר "על הזיו הצלול, הנאחו במציאות, ברגעיו, המחבק בזרועו כל יקום, כל חזון וכל כוסף נכסף". שכן הולך המשורר בנתיב־המולדת, עיניו למציאות הזעומה, אך נפשו ישא אל הפלא, הסוד, המת־גלם במציאות הלזו. במצוקת לבו יבקש את אלוהיו, שפעמים מתחמק ופעמים מתגלה: "הוי, אלוהים, בודדים יצאנו בדרך הזאת, חיינו הפרועים התלקחו בצר, חפצנו דבר־מה, בקשנו דבר־מה" ("תפלה"). חלוציות הרי זו שליחות קדושה: הכיסופים להתמזגות עם הפלא הגדול, שאולי יתגלה עם חרוב שתוח, עם צל דומם; רוויי סבל ונוד מבקשים הם, הבודדים בשליחותם החלוצית, את התגלות אלוהים, שיבוא אל תוכם — ויהיו לאחד... מעפילים הם, החלוצים, ביום ודרכם גלויה, אך לפתע יאבד להם דרכם בחשכת המסתורין, כאשר לבם הער שולה מדממת הארץ הקדושה את הצלילים הכמוסים, הנצחיים: "החזיקו המושכות! מי ידע הבא ז'... האוזן נטויה לצעדי של העתיד לבוא. ויודע המשורר את האחריות, הרובצת עליו מפאת גודל השליחות שהועמסה עליו; — ובנפול מפיגום של בניין אחד מהבונים, רואה הוא את עצמו חייב "שלא נשאתי כפי לשמים, שלא נפלת עלי, ונצלת — לשאת את גופי המרוסק על כפים" ("לאחד שנפל"). חרדה לגורלו של הפרט עד כדי מסירות־נפש... ומתהלך הוא בשדות המולדת ובעריה, גומע את הפלא הכפול של מציאות

בחזון וחזון במציאות. באשר "כל מגע — גילוי, כל דמות-חזון שותתת", ומצווה הוא ללבו לילך באורח "בו אדם-האל, בו מחול-הכורח", ובכל מקום הסוד ובכל מקום הרוח: "שא הכוס ושתה לגיל ולעצבת, צהל לקראת חיים וצהל לקראת המות" ("פלא גמע"). ושר המשורר את שיר הברכה לפרי צומח בשממה, לפי שהוא רואה כי "עם מצא את המולדת, שב אדם לאדמה", ומכאן — שיר שבח לעבודה, על ידה נחיה חייה של האדמה הזאת "ונאחו בשרשיה וניארג באריגיה, ונתלכד בשרשרת של כל חי, צומח ודומם". ומכאן — האנושי הכללי, הנכלל בשירה החלוצית של ש. שלום: "יחד נחרוש בתלם לשויון ולגאולה, לשויון אדם בחלד, לגאולת עולם-חטאת" (שיר הברכה).

און בן פלא — המשורר — עזב את הגולה, כיתר אחיו החלוצים, באשר — "כאדן ספינה קרקע מתנודדת"; ולפי ש"לבנו תמיד פה קרוע" "ושביים פה חיינו בגור קפאון", הולך הוא אל ארץ הקדם, אל עברו המת, כביכול. רואה הוא אותו אמנם קבור, כאילו את גופו הניחו בקבר, אך כיסופיו אומרים לו: רב הסבר... ועולה הוא במעלה הר-הזיתים. "פתח" — מקיש הוא על קבר העבר המת: "שעת היקיצה דופקת" — אך אין רצון ליקיצה, מת גם הרצון לתקומה; ואז יקרא המשורר: "האם שכחת כי אתה — הפלא, אתה — הנוגה, ואתה — תבל?" אך קול קורא לו, כי אין מי שיקיץ; ברם, המשורר דופק על הקבר, דופק שיקיץ, ואינו נותן מנוחה, שכן —

אַתָּה — אָנִי, וְאֲנִי חֲפֵץ חַיִּים!

בְּסַעַר וּבְדָמָע בְּאֵתֵי הַנֶּה,

לְנֹאֵל אוֹתָךְ מֵעֵמֶק רְפָאִים.

(און בן פלא)

במקבת יכה בבור הגלות, באבן-הרקב! כי לשם כך הוא בא לארץ האבות. און בן פלא חוזר אמנם אל העבר "המת", אך בא הוא במקבת להוציאו אל המרחב, אף אם יטמן "שבעים אמה בקבר"; כי זאת היא שליחותו הגדולה: לא יצירת יש לאומי חדש על חורבות העבר, אלא תחית העבר והתחדשותו על-ידי גאולת הרוח מתוך הלמות המקבת של בניין חלוצי. ואון בן פלא — סתת הוא בירוש-לים, מיטב ימיו עמל "על שקע דק, על קו-הזוויות":

תְּהִינָה אֲבֵנֵי לֶף לְתַפְאֶרֶת,

צִיּוֹן, בְּאַהֲבָה הֵן עֲשׂוּיֹת.

(שם)

יחיה, הסתת התימני, מורו וחברו לעבודה בסיתות אבני ירושלים, מאמין באמונה שלימה בביאת המשיח, "יחיה, הוא לא יבוא, אני יודע: עולם ניתן ביד רשע לעד" — אומר לו המשורר. "עוד אחכה לו, אם גם יתמהמה" — מחזיר לו יחיה תשובה, ושמח הוא בחלקו, כי זכה לחיות בעיר הקודש, והוא מלהיב גם את נפשו של המשורר:

נְרַקֵּד, אָחִי, אֲשֶׁרֵינוּ שְׁנֵכֵינוּ
עַל סֵלַע קֶדֶשׁ בְּפִטְיֵשׁ הַכּוֹת,
אֲלֵפֵי שְׁנָה יִשְׁכְּנוּ וּבְכֵינוּ,
עֲתָה נֵשֵׂא רַגְלֵינוּ וְנִרְקֵד.

אבל לא תמיד טהורים השמים וצלול הלב כדי לקבל את ההוד שבקדושה והתפארת שבמלכות, האופפים את אוירה של ארץ הקודש. חלומות-בלהה מגיחים, ונגלו אז לאון בן פלא — "פני האדם כפני החיה". רואה הוא רוכלים חזונונים, המוכרים את ציון בכל השווקים, חלוצים-רעבים; הם באו לציון תוך תסיסת נעורים, ברינה "נושאים בלבם את גילוי השכינה — והנה עומדים הם כחתנים אבלים בליל חופתם, ראשונים לגאולה — פועלים בטלים, מוצצים זנב-סיגרה בבשת-פנים" . . . ובלילה מרגיש הוא, כי בולמוס-הטירוף תוקף אותו: "בגדי קרועים וקני מגודל — היתה אהובה לי ושם לה: ציון, מרדוף את צלה לא אחזל . . ." חש הוא, כי "נחלה מאוד באוירה של ירושלים שסואב, פצעים — הימים, הלילות — בעתה". והולך הוא לבקש רפאות ללב — לעמק-יורעאל. "הנוף שם ירוק והאופק ישר, עם בול השדות אחכה לגואל, עם נער פוסע בתלם ושר". בעמק רואה הוא כיצד מקימים "נקודה", שומע הוא את נאומו של דגול על דוכן, וחש הוא כי מלבו הוא הוציא האיש את דבריו: הלא זו ההתלהבות החלוצית, אליה שואף המשורר, במפעל הזה רואה הוא הגשמת האידיאל של תיקון האדם היהודי:

רְעֵבִים לֹא יִהְיוּ בְּאַרְצֵנוּ נְבוֹהָ,
וּבְחֶרֶב דָּמִים לֹא יִכָּה אִישׁ אָחִיו.
וְלֵב הָאָדָם יִתְלַקַּח בְּסִנְהָ,
וְדַבֵּר אֱלֹהִים כָּל מְלֶה שְׁבִפּוֹ.

וְחַי וְנָשָׂם עִם קָמָה בְּשָׂדוֹת,
 עִם עֵץ וְכוֹכֵב, עִם מְדַבֵּר וְעִם יָם.
 וְיָדַע רַק אֶחָת: לְאַהֵב וְלַעֲבֹד
 אֶת פְּלֵא חַיָּו, אֶת נְשִׂמַת הָעוֹלָם.

(“און בן פלא”)

והעבודה מרובה, וגדול העמל, ומארת הקדחת מפילה חללים. אך בלילות יוצֵא אים יהודים חדשים אלה בריקוד של התלהבות ואמונה, והמשורר ביניהם, ויש אשר יעֵף ממחולות, אז יצא אל האגמים ואל הביצות, הזוהרים בלילה, ודומה עליו כאילו קרא לו מי בשמו, וכאילו “היכה פה לבו לעולמים”. ונשען לגזע של אילן, מבין המשורר: “חיי מסיחים פה מבין העלים”... שכן פה מתעלה העבודה לקודש־קודשי האדם, כי “האדם והאדם, האדם והאדמה — אחים תאומים הם, יחוד יהודים בה בין חי לאין־סוף; אשרי הישרים, הבאים בסודה, אשרי הנופלים, בכנפיה תאסוף”. אך גם כאן, בתוך העמל החלוצי, שאין לו הפסק, יש והבדידות מתחילה מעיקה על האדם, ונשמע אז קולו של פלוני מדבר בלילה: “חבר, נאהב האדם ונהיה לאחים, כגור החיים בבדידות ישבר, ובלב העולם הגרות דועכים” — ומשתלבים הלבבות לאחווה קיבוצית... וכך מתהלך המשורר בין האחים הבונים, שר את שירו וידו במלאכה בכל מקום ובכל עת, וטוב לו “בדמותו השקועה כמו אבן־השדה בשולי הנתיב; שומע אני את גידול התבואה, את רעד הרגב לקראת האביב”...

והנה בשחור ליל־מלקוש נשמעה זעקה מאוהל מואר. אשה מבכירה אחווה חבלי לידה — ויתעורר כל המחנה, כואב הוא עם האם את מכאוביה — והנה הוא גולד, האדם החדש. “בוא ואשק לך, בני, האדם” — קורא המשורר:

בּוֹא וְאַנִּיף אוֹתְךָ מִטָּה וְרֵם,
 וְלֹאֲרֵבַע הַרְוֹחוֹת לְדַתְךָ אֲבִשֶׁר.
 נִבְטוּ שְׂפָלִים בְּמַרְחֵב, וְיֵשׁ יוֹם
 וְהִידָד הַקּוֹצְרִים מִלְּבַבְךָ יִנְסֶר...

(“און בן פלא”)

הרי זה הבן המקוה, “חנינא”, אשר לו התפלל. האדם החדש, אשר יולד תוך

חבלי הלידה של המולדת, המתחדשת בעמל בניה־בוגיה. הרי זו החלוציות, אשר תוך עמל הבנייה תמצא את אלוהיה ולב האדם יתלקח אז כסנה. שכן לפי ש. שלום: האדם, העולם והאלוהים — שלישיה היא, המקודשת בקדושת העבו־דה החלוצית של היהודי החדש.

”קמה”, תש”י